

II. iz (ex-) v zastavljenih besedah.

V zastavljenih besedah se dela razloček med trdimi in mehкими soglasniki. To se vidi iz takih besed, v katerih se je iz skrajšal v s ali z. Tako se sliši pred trdimi s: scediti, scistiti, skopati, spod, (Janež.) mesto: iscediti, isčistiti itd.

Pred mehкими pa z: zbijati (excute), zdati, zgovarjati, zjedi, zlijati, zmed, znova, zrajtati, zvtati, zvir, mesto: izbijati itd. (prim. Janežičeva „Slov.“).

Smemo tedaj iz tega izgovarjanja to pravilo posneti, da se v zastavljenih besedah pred trdimi soglasniki ima pisati is: iscediti; pred mehкими pa iz: izgovarjati.

Nekaj različna je pisava iz-a pred z-jem in ž-jem. Slovníčarji (prim. Janež. „Slov.“) pišejo sicer izzuti, izžemati, — al ta pisava ni vedno po duhu jezika; veljati bi dal samo: izza. Sicer pa se je ljudskemu jeziku izgovarjanje izz- in izž-a preteško zdelo; spremenil je iz v ze: zezuti, zežemati; zežvižgati.

4. Vz ali vs (sub-, ex-, empor-).

Rabi se samo v zastavljenih besedah.

Pred glasniki se piše vz: vzeti; pred trdimi soglasniki vs: vsplamtiti (Janež. „Slov.“); ali v se je že skoro zavsema zgubil; sliši se še sam s: scimiti, skliti.

Pred s-om se eden s gubi: vskočiti (vs-skočiti); vstati (vs-stati).

Pred mehкими soglasniki se sliši vz: vzdigniti; vzdihniti. Tudi tu se je v zgubil in sam z ostal: zglavje, zlesti, zrediti.

Iz tega smemo posneti to pravilo: pred trdimi soglasniki pišimo vs: vsplamtiti; — pred s-om samo v: vstati; — pred mehкими soglasniki vz: vzdigniti.

Vidi se toraj prizadevanje našega jezika, samo slične (podobne) glase sličnim pridruževati; trde glase pred mehкими mehčati in mehke pred trdimi ostriti — negledajoč na pomen in večo razumljivost, ampak na blagoglasnost. Kdor primerja v tem obziru novoslovenščino starislovenščini, najde sicer tiste zakone blagoglasja, ali v našem jeziku se to z večo prostostjo stori, kakor tam ali v bližnji nam posestrimi ilirščini.

Janko Pajk.

Turško. *)

Turčija je bogata dežela, tako, da bi bila lahko čisto sama za-se, lože kot ktera si bodi evropejska država. Nji ne bi trebalo dovaževati raznega blaga za vsakdanje življenje, kakor ga morajo druge carstva; zakaj pridelki njeni so tako različni, zemlja je tako plodna, da skor nikjer tako ne.

Poslednje leta, vzlasti leta 1847 se je vsa Evropa lahko prepričala, kako bogata je Turčija, samo kar žito zadevlje. Koliko ga je šlo le v zadnji orientalski vojski! — in od kod so ga dobivali? — s Turškega. Mesca julija 1853 so tuje krdela posedle Moldavo in Valahijo in se mudile noter do leta 1858, pa Turčija je vse sama preživela in žito še krimski vojski pošiljala; na Armensko tudi, in v Abhasijo**), pa ga je bilo vendar dosti še za dom in za druge dežele evropejske, kar gotovo ni malo. Pa to žito, kar ga gré s Turškega, raste le kakih 20 ur na široko od morja tjè proti sredi. Kar ga raste pa naprej, tega ne razvažajo, ker bi bilo predrago, dražje kot je v Londonu na sejnih. To pa za tega del, ker imajo premalo priprave, da bi ga spravili na morje. Po teh krajih je toraj toliko žita, da ne vedó kam ž njim; v vodo ga mečejo, da imajo potlej prostor in posodo za novo. V bližnjih pokrajinah

*) Ker se zdaj mnogo govori o Turkih in Črnogorcih, morebiti ne bo nikomur presedal ta spis, kterega sem kratko povzel iz nekterih zemljopisnih knjig. Pis.

**) Abhasija leži pod kavkaškim predhribom na južno-zapadnem podnožji. Pis.

pa časi lakote trpé, kadar ali kobilice, suša ali pa druge zračne uime opustošijo zemljo, in ne da bi jim ga dali, ali pa hranili kakor koli za take kraje, tega ne, so preleni za to in prezabiti; kaj tacega se še ne spomnijo, in tudi ne vedó, kaj se pravi: „Ljubi svojega bližnjega itd.“ Tudi si ne vedó ali pa brž kot ne si iz lenobe nečejo pomagati. Lahko bi namreč prav drago ostajajoče žito prodajali, postavimo, v Carigrad, kjer je kruh zmirom dražji kot v Londonu, kadar je lakota; pa nečejo samim sebi dobro.

Kar zadeva les, tega ni povsod enakomerno. Evropejska Turčija ga ima še precej zadosti; prav — prav malokje bi jim ga morebiti primanjkovalo za kurjavo. V azijski Turčii (Natolii) je le na severju dosti lesa, toliko, da bi ga skor vse druge države, ktere ga potrebujejo, dovolj lahko dobivale od tod za svojo potrebo. Oglina, koliko je pa tega v pomorskem svetu v Natolii! pa če tudi; dobivajo ga Turki vendar, namesto od todi, doli z Angležkega, česar je kriva sama lenoba. Pol južne Natolije pa in notranjska je skor čisto brez lesov, kar omenjata vže Strabon in Livi. Stanovališča so po teh krajih ali iz kamna zidane ali pa iz ilovice; za kurjavo imajo pa suh gnoj.

Ovac, koz, bivolv, teh je grozno veliko in so dobrega plemena, govedje je pa slabeje in ga je tudi malo zaradi vojská. Velbljud (kamela) je velika dobrota za Turka; kadar bo pa tudi na Turškem blapon prhal kakor pri nas, bojo pa tudi velbljudi umaknili se, kakor je zapelo v naših krajih, postavimo na Notranjskem vozarjem in drugod. Pa le Muhamedani smejo imeti velbljude, drugi ne, zato ne, ker je Turkom ta žival sveta.

Sadja in sočivja je na Turškem še precej. Posebno lepo je grojzdje, pa veliko ga je; dine tudi, potlej buče, kumare, breskve, marelice, murbe, jagode, ohrovt, kateri je raznovrsten, špinača, bob, grah, čebula, kislica, — jabelk, brušek, češnj je pa malo, krompirja skor nič, šparge pa čisto nič.

Z obrtnijo je slaba. Orožna fabrika damaška je nehala delati, sladkorija tudi, platnarija nič več ne, in porcelana tudi več ne delajo v Damasku. Nektere fabrike so nehale že zdaj — poslednje leta, postavimo, preje ne rudecé in ne delajo zdaj nič več sami, ampak dobijo je iz „Eberfelda“ in „Barmena“. Svilopreji menda bo tudi kmali odklenkalo, kakor je kazno. Neverjetno je pa in vendar res, da dobiva Turčija veliko olja vsako leto iz Napolja, Sardinskega in južnega Francozkega, čeravno bi ga bilo domá prav lahko čez in čez zadosti za domačo potrebo. Tega pa je kriva, kakor je bilo že rečeno, edina lenoba, za katero bolehajo razne ljudstva turškega carstva, ene bolj, ene manj, Turki sami pa najbolj: telesno in dušno.

Grki in Jermenci so tudi nekako nemarni, pa vendar ne tako; so vsaj živega duha in spretni. Grki brodarijo in kupčujejo, Jermenci si pa drugače pomagajo, kakor vedó in znadó; za poljedelstvo pa ni ne Grk ne Jermenec, pač je pa Grk za rokodelstvo prav kakor stvarjen; Slovani na Turškem bivajoči so pa prav delavni, so poljedelci in pastirji, kar se prav ujema; zakaj, kjer obdelujejo zemljo, tam morajo imeti živino, da jim dela gnoj, brez kterega je zemlja večidel slaba, neplodna. Turek je zadovoljen, da ima le čibuk med zobmi. Hvale vredno je pa, ker so Turki kmali zadovoljni. Za telo ne potrebujejo veliko, pijanosti tudi niso posebno udani, pa zdaj že bolj kot prej, ker jim Muhamedova prepoved ni več tako sveta; začeli so vino poti, in tega se časi dobro nasrčejo, toda nasledki grde pijanosti so tu žalostniši kot v severnih krajih.

Leta 1857 je turška vlada dovolila, da je vsakdo, kdor se vseli v evropejski Turčii, prost telesnega in zemljišnega davka šest let; kdor se naseli v Natolii, pa dvanajst let. Pa kdo bi bil tako nespameten, in bi se vselil na Turškem, dokler ne poskrbi vlada, da bojo naselivci varni — sami in varno njih premoženje, in dokler bo korau tudi v državljanskih zadevah veljal za prvo postavo.

Turški car ima veliko svetá. Ima ga v Evropi, Azii in Afriki, kar so „Novice“ že omenile enkrat, če se ne motim. *)

Zdaj le še nekoliko zastran podnebja. — To je prav različno. Na jermenskem podgorji trpi zima 9 mesecev skor, v Egiptu, Sirii in Arabii je prav vroče, v Natolii in evropejski Turčii pa srednje. Nezdavih okrajin je prav malo. Najnezdavši je Nikomedija (Ismid), Efez (Ajasolug) in Aleksandrette v Sirii. Sicer pa razsaja trdovratna mrzlica malo da ne povsod blizo morja, posebno v Solunu na Macedonskem, v Niceji, Varni, po spodnjih donavskih okrajinah, skor povsod v severni Natolii, vzlasti v Samsunu in Batumu in, kjer sol delajo, po taci krajih tudi. Pa nekdanje je bilo v nekterih teh krajih prav zdravo, in bi tudi danes lahko bilo, da je država zakaj. Po drugod je pa povsod podnebje zdravo, v nekterih krajih še tako, da jih obiskujejo bolniki, postavimo: zgornji Egipt (otok). Kuge ni več že od leta 1838 ne. Podgoriški.

Dopisi.

Iz Celovca — se piše „Slov. Prijat.“ sledeče, kar zavoljo važnosti svoje vredimo tudi našemu listu: „Prihodnje leto obhajamo Slovani tisočletnico Cirilovo in Metodovo: tisoč let je namreč že, kar sta prižgala brata Ciril in Metod nam Slovanom zveličavno luč prave katoliške vere. Po vsem svetu slovanskem se pripravljajo, da bi to imenitno slovesnost prav slavno obhajali. Kaj bomo počeli mi Slovenci? Starodavna govorica pripoveduje, da je sveti Metod maševal v Jarenini; stara kapela se ravnokar popravlja. Ali bi se ne mogla sredina cele te svečanosti za nas Slovence ravno v Jarenini postaviti? Le premisljimo in naznanujmo svoje misli po časnikih naših.“ — Tako „Slov. Prijatelj“ v Celovcu. Trebalo bi zdaj ono svetinico pripovedke starodavne nekoliko zgodovinsko razjasniti, — dalje kraj, lego itd. Jarenine nekoliko opisati bravcom, ki je ne poznajo.

V Središču na Stajarskem 12. sept. J. M. — Naj vam drage „Novice“ bode ljubo, da tudi iz stajarske zemlje prejmete od mojih rok nekaj vrstic, kakor ste sèm ter tje nje blagovoljno prejemale od drugih krajev. Prešel sem namreč tekočega mesca slovenski kraj, kar ga je med Slatino pri Rogatcu pa med Središčem na ogersko-hrvaški meji. Našel sem povsod, rekel bi, celó enake zadeve: Dosti veliko sušo, ktere je žalibog! še le od male nedelje, to je, 8. t. m., kakor se mi zdi, konec bil. Že 7. t. m. pa razlila se je slovenska naša Drava tako hudo, da je divje šumela med Halozami in doljnimi Poljanci, ter odnesla brod ormuški. In sedaj se zdi, da bo nam za vinograde preveč dežja, kakor ga je popred za polja in senožeti bilo premalo, ker ljudje že začenjajo brati. Našel sem vinograde v taki obilnosti, da ji od leta 1834 ni še bilo para; po prekrasnih hribih v Halozah kakor tudi po neizrekljivo lepi, prostrani jeruzalemski gori med Ormužem, Ljutomirom in Središčem narava je prsi svoje napolnila, ter je nuja človeku za okrepčanje; mika popotnika ta dar Božji al zvedenca odvraca občna, rekel bi, vera, da se grojzdja še sam gospodar ne sme dotakniti, dokler ni branje. In ta vera ima posledek, da nikjer ne vidiš po sepovih tako zbersanih, potrgljanih trsov, kakor po drugih krajih. — Našel sem povsod čist naroden duh; in česar se človek še pred 10 leti ne bi bil nadjal, kar sem celih 10 dni tod hodil, nisem med omikanimi Slovenci nikjer slišal nemškega razgovora, dokler dobro znamo, kako je to bilo še pred nekimi leti. In ta čisti narodni duh pokazal se je tudi v tem, da so se povsod srca in mošnje odprle, kjer se je koli napomenila žalostna lega borečih se naših bratov Črnogorcov

in Hercegovincov; tako se je brez iskanja in pritiskanja nabrala čeravno mala svota od 21 gold. 40 kr., al vendar izvirajoča iz čistih src in blagega namena. Pošljite te denarje zboru gospojinskemu v Zagreb, ki zbera doprineske za žalostne naše brate. *) Doprinesli pa so sledeči gospodje: Fajmošter Stranjšak 1 gld., Raičev Božidar 5 gld., Miha Kokot 40 novč., Trampuš, kaplan 1 gld., A. Kos Cestnikov 1 gld., tehant Dainko 1 gld., Vrbnjak, kaplan 3 gld., Weixl Ivan 1 gld., J. V., fajmošter 1 gld., dohtar Magdić 1 gld., Gašpar Majhenić, kaplan 1 gld., Šinko Božidar, profesor 2 gld., Fric Božidar, fajmošter 1 gld., Suhač Toni 1 gld., Ivan Macun 1 gld.

Iz Št. Jurja na Stajarskem 16. sept. F. S. — Naj Vam javim preveselo novico. Naš ljubljeni Davorin Terstenjak so se že toliko okrevali, da so zapustili posteljo, da se hodijo sprehajati, da so prestali sitno bolezen, ki jih je več kot mesec dni nadlegovala. Vidi se jim, da so velike trpeli, slabost se še očitno kaže pri vsaki stopinji. Pa, hvala Bogú! ostala nam je bistrournna glava, ki le na čast in blagor Slovencom deluje in se jim preteklost odkriti prizadeva. — Zdaj je ravno trgatva pri nas. Kodar ni toča pobila, je res veselje polne trte ogledavati. Že dolgo ljudje ne pomnijo take dobre letine v vinogradih. Se vé, da kjer je toča brusila in sicer še celó trikrat, tam je žalostno. Kdor ga je mislil 14 štrtinjakov nabrati, bo pa revče ga za poljak naskal!

Iz Tomina 12. sept. J. P. — Kako so se letos čbele na Krajskem obnesle, nam še nihče ni naznanil. V našem kraji, in tako slišimo tudi od vseh strani, so letos čbele tako dobre, da že veliko let ne tako. *) Panjovi niso le bogati, temuč tudi strd (méd) je tako žlahna, da ne more bolja biti; čbelarji jo primerjajo po dobroti z vinom 1834. leta. In res je tako. Ker je bilo takrat, ko so čbele brale, vreme skoz in skoz lepo suho, je pa nočna rosa zgolj edina vlaga bila ajdnemu cvetju. Kar so tedaj letos neizrečeno pridne čbelice nabrale, je čista sladčica. Škoda le je, da že več let je čbelarjem pri nas veliko veliko čbel pod zlo šlo, da tedaj nekteri niso letos ne panjiča imeli. Ta okolišina je kriva, da pridelek medú in voska sploh ne bo tako obilen, kakor bi sicer bil, ako bi bilo dosti čbel bilo.

S Pivke. Na dopis s Pivke zastran potrebnosti učilnice za dekliške dela v Postojni prinesle so „Novice“ v 36. listu odgovor. Brez daljnega ugovora svetujem nekaj. Čeravno se je bati, da navadna osoda nasvetov, po kateri se vleže pisemski prah na-nje, ne bi tudi sledečega zadela, ga vendar le hočem razodeti. Nasvetujem namreč, naj bi se stanovanje enega zdaj v šolskem poslopju prebivajočih učencov v hiši št. 132 (nekdanje stanovanje gg. duhovnih pomočnikov), ki je v najem dana, odločilo za to učilnico, ali pa naj se imenovana hiša za to napravi. Ta večja ovira zastran stroškov za zidanje poslopja bi bila po tem takem premagana. Po premagani poglavitni oviri ne bo težko, manjših zadržkov odpraviti, ako se reč s resno in trdno voljo v roke vzame.

Košana na Notranjskem 18. sept. R. — Po hudih nalivih pretečenega tedna se je nagloma tako huda gnjilina poprijela krompirja, da tem, ki ga po ti obilni moči še le kopljejo, vès pognjiti žuga. Tudi grojzdju je nekoliko škodovalo, ker jagode prenapite so jele pokati; sicer je pa še dosti zdravo in precej dobre kapljice obeta. Kar strnje zadeva, je bilo obilno slame pa le srednje mero zrnja. Ajda je pa prav lepa in brstna in se obilnega pridelka nadjamo; enako frmentin ali turšica.

Iz Ipave 10. sept. * (Konec). — Med „besedo“ in večerjo bila je našim gostom zunaj pod milim nebom mala kratkočasnica napravljena, kjer so v razveseljevanje

*) O Turčii bi se dalo še veliko pisati, kar opuščam, ker le to omenjam, kar „Novice“ še niso povedale. Pis.

*) Zgodilo se je že po Vaši želji.

*) Okoli Ljubljane so marsikak dan čbele nanesele po 4 in 5 funtov v en panj. Vred.